

Václav Prokopius, Petr Šulista: Tvořivá síla strachu. 2007. Praha: Triton.

Jana Vítvarová

Katedra antropologických a historických věd, FF ZČU v Plzni, Janina.Vitvarova@seznam.cz

KNIHA, která se snaží poukázat na strach v jeho kladných stránkách či funkcích, je rozdělena do dvou částí, z nichž každá má svého tvůrce. Jsou jimi Doc. PhDr. Václav Petronius, CSc. jako autor části první, která je spíše úvodní a teoretická (v délce 10 stran), a Mgr. Petr Šulista, jenž se věnuje doložení jejich argumentace příklady v části druhé.

Vyděme nejprve z cílů a hlavních argumentů knihy. Autoři se snaží ukázat, že se u fenoménu strachu jedná „o společensko-historický jev mnohem širšího obsahu“ (s. 15). Předkládají a snaží se zpříkladnit svůj názor, že strach nelze vnímat pouze negativně, ale rovněž (a to snad i více) pozitivně (jaksi v jeho dialektické podobě), a to ve vztahu k jedinci i celé společnosti (s. 17). Strach totiž podle nich jedince „zvyšuje, chrání ho, vytváří obranné sociální mechanismy a má jistě i mnoho dalších pozitivních aspektů“ (s. 17). Jsou přesvědčeni, že jsou i „dějiny života i celý historický proces vývoje člověka jistě také nepochybně dějinami a genezí strachu“ (s. 16). Strachu v tomto směru dokonce přisuzují „prioritní postavení před prací, která je chápána jako typicky lidská cílevědomá činnost“ (s. 17), neboť to byl „právě strach, který ho“ (člověka – pozn. autorky) donutil, aby se bránil (celé řadě přírodních živlů – pozn. autorky), byl to strach, který jej vedl k přemýšlení (s. 16). Proto se stává „jednou z rozhodujících determinant jeho vývoje a explicitně můžeme vyvodit závěr, že to je právě strach a jeho nebyvalý nárůst, který vytvořil člověka a společenskou organizaci lidí - občanskou společnost“ (s. 18) a byl a je „jedním z rozhodujících činitelů ve vývoji každé společnosti“ (s. 25). Myšlenka je to zajímavá, ne nutně v plné míře originální, což autoři sami připouštějí, nicméně nejsou příliš inspirováni recentní literaturou, kdy např. E. Hankiss ve své poměrně rozsáhlejší a propracovanější práci *Fears and Symbols*¹ rozvíjí velmi podobně postavený argument.

Pojetí lidského strachu v jeho strukturovanosti a rozmanitosti, která je tak charakteristická právě tím, že je člověk bytostí bio-sociální, a že strach (i jeho intenzita) vychází ze sociální podstaty každého jednotlivce (vzdělání, výchovy, zkušenosti apod.), je na místě. Stejně tak pokus o rozlišení strachu, úzkosti, paniky apod. v první kapitole je jistě vhodným momentem, nicméně by mohlo být o něco důslednější a ucelenější. Nepůsobí kupříkladu dobře, když je např. úzkost na s. 13, 14 a 24 charak-

terizována a zařazována znova a jinak. První část knihy (z níž shora uvedený text v převážné části čerpá) však vychází z literatury, která navozuje dojem, že studium na poli strachu, úzkosti aj. skončilo někdy v roce 1984. Z tohoto roku totiž pochází nejsoučasnější reference v ní obsažená.

Druhá část knihy si kladla za cíl „na řadě kazuistik ukázat a doložit pozitivní působení strachu na život člověka i na vývoj společnosti“ (s. 114). Autoři se domnívají, že „konkrétní příklady dokazují, že strach nelze hodnotit jednostranně negativně, ale že strach je pro člověka i společnost mohutnou hnací silou, která lidem umožňuje nejenom přežít v obtížných životních podmínkách, ale dosáhnout i nových vyšších kvalit života“ (tamtéž), a zároveň uvádějí, že jejich práce „chtěla jen dokázat na konkrétních příkladech ze života opodstatněnost našeho přesvědčení o významné pozitivní úloze strachu v historii, současnosti i budoucnosti“ (tamtéž). Obávám se však, že právě tato konkrétní zpříkladnění, ani ne tak hlavní myšlenka práce, jsou její největší slabinou. Je otázkou, zda jednotlivé případy v plném rozsahu opravdu podporují hlavní teze, které si tvůrci práce vytyčili, či zda by nebylo lepší je lépe promyslet a prezentovat. Přinejmenším některé z nich si zaslouží důkladnější zhodnocení.

Kapitola *Svědectví z Pankráce* – kromě krátkého autorova odstavce, kde však popisuje spíše původ pramenů, než že by materiál, který je obsahem kapitoly, nějak podrobněji interpretoval – na 27 stranách (!) obsahuje pouze úryvky doslovně citovaných dopisů psaných lidmi vězněnými za okupace v Pankrácké věznicí. Navíc ani z úryvků vlastních není často zcela zřejmé, že by právě tato situace ve všech lidech vzbuzovala strach, ani že by strach v této podobě vedl k něčemu jednoznačně pozitivnímu, natož k nějakému rozvoji rozumových schopností. Jediné, čím úryvky nejspíše opravdu jsou (i jak sám autor tvrdí), jsou „důkazem o nesmírném utrpení a“ (snad i – pozn. autorky) hrdinské odvaze (s. 30). Ještě o něco vážnější je situace v následujících třech kapitolách, kde na všech šesti (!) stranách pouze (bez jakéhokoliv komentáře) doslovně citují úryvky z Poláčkova díla *Smrt krásných srnců*.

V kapitole *Člověk a válka* poněkud postrádám (snad až na jedinou zmínku) myšlenku pozitivní role strachu. Stejně tak je tomu v následující kapitole pojednávající o využití atomové energie, resp. atomové bomby, k válečným účelům. Jako pozitivní přínos strachu ve spojitosti s radiovým zářením by šlo jistě lépe použít jeho využití v moderní medicíně. Naprosto nepochopitelně zde navíc

¹Hankiss, E. 2001. *Fears and Symbols (An Introduction to the Study of Western Civilisation)*. Central University Press: Budapest, NY.

autor na téměř 13 (!) stranách doslovně cituje popisné pasáže z knihy D. Dietze z roku 1947, týkající se svržení bomb na Hirošimu, vize budoucnosti s atomovou energií aj., které k vlastnímu tématu a významu strachu nemají absolutně co říci. Následující kapitola rozpracovávající téma strachu o sebe a strachu o druhé lidi skutečně poukazuje na některé z možných pozitivních funkcí strachu. Podobně je tomu i s příkladem z kapitoly následující (*Děvče a kuň*) - bohužel se v její převážné části stává spíše jakousi litaní nad stavem přírody a společnosti. Zde by jistě neškodila větší informovanost sociálními teoriemi, které pojímají naši společnosti jako rizikovou (U. Beck), individualizovanou (Z. Bauman) apod.

Zatímco u výpovědi pyrotechnika se opět můžeme přesvědčit o významu strachu jako pozitivního regulátoru lidského jednání, *Strach o místo, postavení, existenci* zase spíše naopak neodpovídá představě o pozitivním vlivu strachu, neboť právě v tomto případě působí na jedince spíše negativně, než že by jej někam posouval. V ani ne dvoustránkové kapitole *Fyzik* je pro změnu autorova interpretace případu spekulativní (byť možná). *Vzpomínka na srpen 1968, Beze strachu by to nešlo, Žena z koncentračního tábora a Dar strachu* pak jistě patří s ohledem na argumentaci k těm zdařilejším.

Z formálního hlediska na čtenáře mohou negativně působit často nepochopitelné změny tučnosti a stylu písma (normální, kurzíva), které jsou ještě navíc užívány nekonzistentně a ne zcela logicky. Proč jsou např. citace svědectví z Pankráce v podobě dopisů či Kapři pro Wehrmacht normálním stylem, zatímco doslovné citace pasáží z knihy D. Dietze kurzívou? Dále mi není zcela jasné, proč jsou některé části textu (např. s. 86–88, 93–95) zdůrazněny tučným písmem, když (snad) jediným pojítkem mezi nimi se jeví jakési morální hodnocení současného stavu světa ve vztahu k mladé generaci a výchově. Dokonalou ukázkou chaosu v užívání různých stylů písma je poslední kapitola (*Dar strachu*), jež může ve čtenáři vyvolat zmatek související s nejistotou ohledně toho, zda se v některých případech jedná o doslovnou citaci či parafrázi. Autor v první části knihy neodkazuje k použité literatuře. Pokud autoři předkládají jmenovitě názory jiných autorů, měli by uvádět konkrétní zdroje (zejména pokud dílo uvedené osoby není součástí bibliografie) – např. u G. Ferrera (s. 23) či F. Riemanna (např. s. 19–22, 116). Ve druhé části jsou tyto nedostatky spíše výjimečné. Naopak je však zcela nepochopitelně proložena citáty - ty text nijak nedotvářejí, spíše jej zbytečně tříští a narušují soustředění na jeho obsah. Chyby na úrovni překlepů se objevují na s. 75 (chybějící závorka) či s. 85 („vmžiku“).

Poměr „vlastní“ a „cizí“ práce co do rozsahu textu, resp. vlastní autorský přínos (vyjmeme-li jejich vlastní kompilační či námětový vklad), je až překvapivě nízký. Například samotný závěr je ze dvou třetin „vypůjčený“ od jiných autorů.

Výše uvedené výhrady mě vedou až k nejistotě ohledně žánru díla, částečně až k pochybnostem o jeho odbornosti či naučnosti. Autoři ve svém zápalu pro věc nebyli příliš důkladní a obezřetní při volbě příkladů pro

svou argumentaci, ani při jejich bližším vysvětlení a interpretaci, což významně poškodilo celkový dojem z práce. Celkově pak zejména druhá část knihy připomíná spíše změt různých útržků či spíše střípků, z nichž bohužel ani dost dobře nelze sestavit smysluplnou mozaiku, která by nějak systematicky podporovala hlavní argumenty a cíle, které si autoři stanovili v úvodní části (nebo je konstatují v závěru). Dílo následkem toho působí jako nepřilíh povedený kompilát výpovědí, citací z krásné i naučné literatury, deníkových výpovědí atd. s na poměry nepřilíh velkým přispěním vlastních autorů, díky čemuž knihu bohužel nelze označit za příliš kvalitní.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Prokopius, V., Šulista, P. 2007. *Tvořivá síla strachu*. Praha: Triton.